

**Problematica ontico-ontologică din perspectiva “lumilor posibile”
(pornind de la provocarea Heideggeriană)**

1994-2025

Problema ontologică, problema ființei ca ființă, este o problemă pe care o ridică omul, ființa omului, sub formă de întrebare. Faptul că ontologia se dezvoltă în „deschiderea,, pe care o realizează întrebarea omului – înțeles ca Dasein –, este o temă asupra căreia a insistat Heidegger, în cadrul unui univers problematic aparte la care ajunge folosind o terminologie specială.. pe care o introduce în dezbateră odată cu demersul său din lucrarea **Ființă și timp**. Această „deschidere,, heideggeriană poate fi conjugată în prezent cu formulările lui Noica, a cărei ontologie pleacă de la situația originală a unui nivel ontic limită – al „lucrurilor,,...a „celor ce sunt,, (*to ti esti*).. printr-o „deschidere ce se închide,,....progresând ulterior pulsatoriu sub „orizontul întrebării,,... întru închegarea progresivă a „ființei,, în nivele tot mai înalte și complexe). Pentru început, mai reținem (fără niciun comentariu) teza lui Heidegger – care continuă revoluția pe care sinteza lui Kant a realizat-o în filosofie –, privitor la faptul că. demersul ontologic se cere precedat de o analiză a condițiilor de posibilitate a ființei (raționale) ce gândește (speculativ) asupra sensului ființei. Precum și faptul că, “Lumea” nu poate fi abordată și comentată decât acceptând transcendentalitatea “existențialului” a-fi-în-lume” (“*in-der-welt-sein*”) a acestui Dasein. (La Kant, lumea se definea ca și totalitatea fenomenelor pe care ființa rațională – a omului – le sintetizează,...presupunând în spatele fenomenalității un „lucru în sine,,). La Kant, fenomenalitatea trimitea la relația dintre “subiectul-om” de “natura-obiect”. Pentru Heidegger,..natura - înțeleasă în sens grecesc ca « fisis » - , e o realitate ce se autodezvăluie, ieșind din ocultație și înălțându-se și stând ferm.. prin sine. Acest Fisis din viziunea heideggeriană este astfel mult mai bogat decât « lucrul în sine » al lui Kant, nedepinzând structural de subiectul cunoscător, ca un corelat al acestuia,... fiind de la origini „ceva,, activ, ce crește, se dezvăluie și se afirmă din sine însuși și prin sine însăși. Iar la greci – susține Heidegger – vor articula acest Fisis..cu emergența Logosului. rostitor – din care se împărtășesc și muritorii..care structural are în comun cu Fisisul caracteristica de „a menține unitatea multiplului laolaltă,,

Heidegger, deși în mare măsură se înscrie în deschiderea realizată de gândirea lui Kant, diferă de acesta, atât prin termenii analiticii sale, cât și prin scopul pe care-l urmărește. Dintr-un anumit punct de vedere, analiza lui

Heidegger aduce ceva nou, realizează un plus, în raport cu Kant. Din alt punct de vedere însă, am putea susține că odată cu acest filosof al sec.XX se realizează și un regres, prin părăsirea unor direcții de gândire pe care Kant le descoperise și le dezvoltase până la un punct. Mai precis, ne referim la « lumile posibile » și la gândul lui Kant privitor la « tot ceea ce este valabil pentru orice ființă rațională posibilă ».

Această formulare și această idee nu mai apare la Heidegger, care rămâne, într-un fel, « unicentrat ». În cadrul universului său de gândire nu se poate vorbi și gândi privitor la multiple (sau infinite !?) lumi și ființe raționale posibile. Lipsește acea decentrare, care se schița la Kant, mai ales în Critica Rațiunii Practice.

Pe de altă parte, Heidegger rămâne – la fel ca și Kant – în esența sa un filosof, pentru care problema ființei ca ființă – și, în cele din urmă, problema Ființei – este una filosofică, net distinctă de problema teologică a analiticii ființei supreme a lui Dumnezeu. Desigur, problematica ontico-ontologică vizează nu ființa empirică – adică cea circumscrisă prin existențialul « in-der-welt-sein » ca manifestându-se în situații.. - ci o ființă transcendentă. Sau altfel spus « transcendența-ca-ființă » Probabil, Heidegger nu ar fi acceptat această formulare, considerând conceptul de transcendență ca făcând parte din arsenalul conceptual al « metafizicii » tradiționale, pe care a încercat să o demoleze. Dar, lupta sa cu metafizica ce se afirmase între Platon și Hegel mai are un substrat, uneori disimulat dar alteori explicit. Heidegger acuza această metafizică de a fi prea apropiată , sau într-o relație prea indistinctă.. cu presupuziția și vizarea unei ființe supreme, de tip sacral. Căci, ființa transcendentă... care apare ca o problemă pentru filosoful ce interoghează și caută.. dezvăluind.. atunci când desfășoară speculația sa,... se cere cât mai clar diferențiată de ființa transcendentă în care crede omul ce aderă la o biserică..care acceptă că el este o creatură a lui Dumnezeu. Filosoful se raportează însă la o astfel de instanță nu prin credință, ci prin interogare. Dar dacă întrebătorul este Dasein-ul, ce sau cine este interogat în cadrul acestei dezbateri problematice... care este meditația și speculația filosofică ?

La acest nivel al punerii problemei, Heidegger nu mai e limpede. El operează cu analogii și sugestii, invocă muritorii, pământul, cerul, precum și zeii. Dar, dezbaterea propriu zisă filosofico ontologică.. intră în impas.

Credem că, acest impas heideggerian rezultă din lipsa unei suficiente descentrări ...din lipsa postularii multiplicității lumilor și ființelor raționale posibile. Dar, să revenim la întrebarea inițială : care poate fi « obiectul »

abordării și interogației, atunci când Dasein-ul încearcă să dezvolte ontologia până la nivelul ființei supreme ?

În primul rând, punctul de plecare poate fi, așa cum formula deja Aristotel, « *To ti esti*,, adică cele ce sunt »... și care fac parte atât din lumea inclusă în existențialul *in-der-welt-sein* », cât și din « *fisis* ». Noica își începe ontologia tot cu această « ființă din lucruri ». Aceste « lucruri » - sau altfel spus « tot ceea ce este »... „toate cele ce sunt,,...”, are însă multe grade.. intensități și nivele de structurare din punct de vedere ontico-ontologic ; de la nivelul umil și efemer a „ceea ce este dar nu se încheagă într-o realitate coerentă și semnificativă,,... până la ceea ce este bine așezat și structurat, « intrat în ordine », cum zicea Noica ; adică având rangul de « *ousia* », de « *essentia* », de « unu-multiplu » ce poate deveni ; și care, realmente, intră în devenire.

Un alt punct de plecare – sau oricum o instanță de abordat în cadrul acestei interogații asupra ființei -, ar fi ființa eminentă, « ființa supremă », sau « ființa supralunară » a lui Aristotel.

Un aspect pe care Heidegger nu-l comentează – asupra căruia el nu zăbovește – este, următorul: În faza în care Dasein-ul începe să filosofeze, el e deja o ființă istorială, ce a dezvoltat până atunci multiple modalități de a concepe și a se raporta la o zonă a ființării transcendente, sacrale. Dar, la fel ca și în zona ontologică a „celor-ce-sunt-în-lume-și-natură” și zona „ființării-transcendente-sacrale” este în egală măsură o expresie a structurii Dasein-ului..precum și o expresie a ceva ce Dasein-ul nu este; dar pe care-l vizează, întâlnindu-l; zonă ce ar putea fi înțeleasă ca o condensare sub forma absolutului-infinit, a tot ceea ce este în afara lumii și naturii avute la îndemână să se reflecte de către om; condensare care, se afirmă simbolic în ceva intramundan, fiind pentru Dasein sediul „criteriului”.

Dar, această zonă a ființei transcendente sacrale nu poate fi înțeleasă și comentată ontologic doar „în sine,,. În cea mai elaborată dogmatică care este cea a Creștinismului, Dumnezeu triontic este de neconceput fără partenerii săi care sunt Nimicul absolut și Creația, ce vizează ca țel suprem omul... ca reflexie intramundă a lui Dumnezeu.

În al treilea rând, interogația Dasein-ului în efortul de degajare a problemei ființei-ca-ființă, se poate îndrepta asupra sa însuși. El se poate considera pe sine însuși – adică Umanul în ansamblul său – ca „ființa-ontic-validă”, care reflectă infrastructura ființei ca ființă.

În toate aceste trei direcții de interogare – privitor la ființa din lucruri, privitor la ființa supremă și privitor la propria-i ființă -, Dasein-ul se mișcă într-

un fel în cerc; deoarece toate aceste nivele se intercondiționează. De aceea e necesară o „descentrare”. În această perspectivă s-ar cere reactualizată perspectiva în care Kant se integra în vremea sa, privitoare la lumile posibile și ființele raționale posibile.

Desigur, această perspectivă nu apare odată cu Kant. Ea e prezentă la Epicur (ce pornește de la Leucip), la Giordano Bruno, La Fontenelle, la Voltaire... dar fără o dimensiune propriu zis filosofică. Importanța demersului kantian constă și în rolul major pe care-l acordă „**posibilului**” (și care fructifică o tradiție filosofică ce vine de la Thoma d’Aquino trecând prin Leibnitz). **Posibilul este altceva decât potența lui Aristotel.** Posibilul ține de imaginar – de imaginarul ontico-ontologic-logico-matematic – implicând problema unei ființări speciale (mai bogată decât universul condiționat de imposibilul logic al lui Aristotel). Posibilitatea nu se referă doar la ceea ce e neformat sau la ceea ce e semiformat (=potențial), ci presupune șansa creației (prin sinteza); șansa apariției noului împotriva și deasupra nimicului. Desigur, posibilul ce se cantonează **la nivelul intelectului**, rămâne de obicei în abstracții...așa cum se poziționa Leibnitz, când elabora „**logica lumilor posibile**...”. Dacă Kant ar fi extins tema imaginarului (care susține posibilul) și dincolo de intelect, adică la nivelul Rațiunii, atunci, poate, ar fi ajuns la o analitică a Dasein-ului ce să permită devenirea; iar semnificația ontico-ontologică a analiticii sale ar fi fost mai pregnantă. E adevărat că ulterior Hegel a tentat astfel de implicare a rațiunii în corelație cu logica-logosului. Dar această mixtură se producea într-un fel prematur...lansând..e adevărat tema devenirii.. dar operând acum cu o rațiune ce-și pierduse valențele multiplicității, ce încă se păstra în opera lui Kant prin sintagma LUMILOR POSIBLE imparate nematematic.

Dacă ne plasăm în perspectiva lumilor și ființelor raționale posibile (fără a implica în această viziune o ființă supremă absolută), atunci se ridică problema unei multiplicități a „Ființelor ontic valide”, înțelese în sens larg, așa cum putem înțelege azi Biosul în ansamblul său; sau Antroposul sau Fisisul.

Aceste instanțe ale ființei ontic valide – cu întreaga lor complexitate (nivele interioare, structură, coerență, devenire intrinsecă) ar urma să reflecte și să exprime modelul arhetipal al „ființei ca ființă”. Iar o astfel de reflectare nu ar fi dependentă de o „creație”,... dar ar exprima structura de Unu-Multiplu a Ființei, într-un sens pe care Noica – incluzând și referința la Hegel - s-a străduit să îl comenteze odată cu elementul „deveninței,..”. Desigur, un asemenea model arhetipal nu ar putea fi cunoscut „în sine”. Dar filosofia, prin metoda sa specifică care este speculația (și care deci implică reflectarea), ar putea

aproxima „prin analogie, contururile modelului. Acest demers e într-un fel implicat în viziunea monadologică a lui Leibnitz,.. în „holomerul” lui Noica,.. în teoria fractalilor, așa cum o înțelege Culianu. Dar, desigur, demersul trebuie să rămână strict și riguros filosofic...și ă fie temeinic elaborat.

Noica nu a acordat atenție analiticii Dasein-ului în comentariul său ontologic, ce conduce la **elementul deveninței**. Nici analitica Ființei Supreme nu o urmărește explicit, deși ea răzbate implicit în multe aspecte ale Ontologiei sale (cum ar fi de exemplu distribuția indiviză care e de sorginte Plotiniană). Impresionant la Noica e urcarea progresivă spre nivele de abstracție maximă, până la stadiul în care comentariul rămâne posibil doar prin analogie. Privitor la demersul logic al lui Noica, se poate face o observație care credem că merită atenție și anume: Sunt analizate diverse nivele și grade ale ființei; dar, problema „nimicului” este prezentă doar la nivelul inițial al comentariului. La fel abordează problema și Hegel în Logica sa, precum și Heidegger, în celebra sa expunere „Ce este metafizica”. Dar, o asemenea circumscriere a problemei nimicului nu rezolvă sfidarea parmediniană. Și nici nu se poate confrunța direct cu perspectiva ontologică a dogmaticii creștine... în cadrul căreia un nimic absolut... stă în față cu o ființă preaplină. (Iar în ultimul timp..fizica „vidului cuantic,, și a zonei staționare...dau de gândit în acest sens)

Credem că, o analiză ontico ontologică nuanțată a gradelor de nimic în raport cu gradele de ființă și ființare, ar permite o mai bună înțelegere a modelului arhetipal al ființei ca ființă, a structurii acesteia; și mai ales a problemei creației și devenirii.. Teme fără de care... ontologia nu e posibilă.